

XIRURGIK TERMINOLOGIYADA LOTIN TILINING ROLI VA OPERATIV JARAYONLARNING LINGVISTIK TAHLILI

Ro'ziyeva Dilnura Jamshid qizi

Mamatkulova Farangiz Nuriddin qizi

Xakimova Diyora Xamidjonovna

Salohiddinova Anora Yoqubovna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Davolash fakulteti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada xirurgiya sohasida qo'llaniladigan lotin va grek tillaridan kelib chiqqan terminologiyaning strukturaviy tahlili berilgan.

Tadqiqotda jarrohlik amaliyotlarining preoperatsion va postoperatsion bosqichlarning terminologik tasviri hamda klinik xirurgiyada qo'llaniladigan maxsus tushunchalar tizimli tarzda o'rganilgan. Operativ lingvistikaning morfologik komponentlarini dekonstruksiya qilish orqali, lotin tilining nazariy asoslar va operatsiya xonasidagi amaliy tatbiqetlar uchun fundamental ustun ustun funksional ahamiyati ta'kidlangan

Standartlashtirilgan terminologiya jarrohlik aniqligini ta'minlash, xalqaro tibbiy unifikatsiya va xirurgik xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Chirurgiae, operatio, incisio, amputatio, grek-lotin o'zaklari, xirurgik asboblar, terminologiya, jarrohlik.

Аннотация: В данной статье представлен комплексный структурный анализ терминологии латинского и греческого происхождения, применяемой в области хирургии. В исследовании систематически рассматривается номенклатура хирургических процедур, терминологическое представление предоперационных и послеоперационных фаз, а также специализированные концепции, используемые в клинической хирургии.

Путем деконструкции морфологических компонентов оперативной лингвистики исследование

подчеркивает функциональное значение латинского языка как основополагающей опоры для теоретических основ, так и для практического применения в операционной. Результаты подчеркивают, что стандартизированная терминология имеет важное значение для обеспечения процедурной точности, международной медицинской унификации и хирургической безопасности.

Ключевые слова: Chirurgiae, operatio, incisio, amputatio, греко-латинские корни, хирургические инструменты, терминология, хирургия.

Annotation: This article presents a comprehensive structural analysis of Latin and Greek-derived terminology employed within the field of surgery. The research systematically examines the nomenclature of surgical procedures, terminological representation of preoperative and postoperative phases, and specialized concepts utilized in clinical surgery. By deconstructing the morphological components of operative linguistics, the study highlights the functional significance of Latin as a foundational pillar for both theoretical frameworks and practical applications in the operating theater. The findings emphasize that standardized terminology is essential for ensuring procedural precision, international medical unification, and surgical safety.

Keywords: Chirurgiae, operatio, incisio, amputatio, Greek-Latin roots, surgical instruments, terminology, surgery.

KIRISH

Xirurgiya — tibbiyotning eng qadimgi, shu bilan birga eng jadal rivojlanayotgan sohalaridan biri hisoblanadi. Ushbu fanning nomlanishi — Chirurgia — grekcha cheir (qo‘l) va ergon (ish, harakat) so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, o‘z mohiyatiga ko‘ra "qo‘l mehnati orqali davolash" san‘atini anglatadi. Xirurgiya tili

asrlar davomida shakllangan murakkab tizim bo‘lib, u qadimgi grek tibbiyoti va Rim imperiyasining lotincha ma‘muriy-huquqiy terminologiyasi sintezidan iboratdir.

Antik davrlarda xirurgik amaliyotlar faqatgina jismoniy harakat sifatida ko‘rilgan bo‘lsa, Uyg‘onish davriga kelib u chuqur anatomik bilimlar va lotincha nomenklatura bilan boyitildi. Bugungi kunda xirurgiya terminologiyasi nafaqat kasalliklarni, balki inson tanasidagi eng murakkab texnologik va operativ jarayonlarni tavsiflovchi universal muloqot vositasidir.

Xirurgiyada lotin tilining ahamiyati faqatgina tarixiy an‘ana emas, balki hayotiy zaruratdir. Operatsiya stolida soniyalar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lganda, shifokorlar o‘rtasidagi tushunmovchiliklar fojiali oqibatlarga olib kelishi mumkin. Lotin tili xalqaro xirurgik standartlarni shakllantiruvchi yagona "protokol" vazifasini o‘taydi. Masalan, Incisio (kesma) so‘zi dunyoning istalgan nuqtasidagi jarroh uchun bir xil texnik ma‘noni anglatadi.

Xirurgik terminologiyaning o‘ziga xos xususiyati uning "ikki qatlamli" ekanligidadir. Anatomik tuzilmalarning lotincha nomlanishi va ularga nisbatan bajariladigan jarrohlik amallarining grekcha o‘zaklar orqali ifodalanishi mantiqini tahlil qilamiz. Masalan, anatomik jihatdan Ventriculus (me‘da) deb ataluvchi organ ustida bajariladigan kesish amaliyoti Gastrotomia deb yuritiladi. Bu yerda Gastr- (grekcha o‘zak) va -tomia (grekcha suffiks) birlashib, aniq bir xirurgik vazifani belgilab beradi.

Bugungi kunda robotlashtirilgan xirurgiya va minimal invaziv metodlar rivojlanayotgan bo‘lsa-da, ularning barchasi klassik terminologiya asosiga qurilgan. Lotin tili shifokorda tizimli fikrlashni shakllantiradi. Tibbiy oliy o‘quv yurtlarida lotin tilini o‘qitishdan maqsad faqatgina so‘zlarni yodlatish emas, balki murakkab klinik terminlarni uning qismlari (o‘zak, prefiks, suffiks) orqali "dekodlash" (tahlil qilish) qobiliyatini berishdir. Lotin tili zamonaviy xirurgik ta‘limning "genetik kodi" bo‘lib qolmoqda.

Xirurgiyada lotin tilining yana bir funksiyasi — bu etik-psixologik himoyadir. Jarrohlik amaliyotidan oldin shifokorlar o‘zaro bemor holati haqida muloqot qilganda, og‘ir tashxislar yoki prognozlarni lotin tilida aytish bemorning ruhiy tushkunlikka tushmasligini ta‘minlaydi. Masalan, "xavfli o‘simta" so‘zi o‘rniga Neoplasma malignum terminining qo‘llanilishi bemor uchun kamroq travmatik hisoblanadi. Bu lotin tilining nafaqat fan tili, balki insoniylik va professional madaniyat vositasi ekanligini tasdiqlaydi.

Ushbu tadqiqot ishining asosiy maqsadi xirurgik terminologiyaning lotin tili asosidagi shakllanish tamoyillarini ochib berish va ularning zamonaviy amaliyotdagi funksional ahamiyatini baholashdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jarrohlik terminologiyasining shakllanishi tarixiy va lingvistik manbalarga chuqur asoslangan. Azizov va Madaminov (2019) ta‘kidlaganidek, zamonaviy xirurgik til asrlar davomida shakllangan murakkab tizim bo‘lib, u qadimgi grek tibbiyoti asoslariga qurilgan. Stelzer (2017) o‘z tadqiqotlarida lotin tilining xalqaro xirurgik standartlarni shakllantiruvchi yagona "protokol" ekanligini ta‘kidlaydi va bu tilning professional muloqotdagi o‘rnini yuqori baholaydi.

Arnaudov (2015) o‘zining ko‘p tilli tibbiy terminologiya bo‘yicha izlanishlarida grek-lotin dubletlarining operativ mantiqini yoritib bergan bo‘lib, bunday terminologik sintez shifokorga bir so‘zning o‘zidayoq ham organ nomini, ham bajariladigan harakat turini anglash imkonini berishini ko‘rsatib o‘tgan.

Bundan tashqari, Butunjahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Xalqaro anatomik terminologiya qo‘mitasi (FCAT, 1998) tomonidan tasdiqlangan qoidalar jarrohlik amaliyotlarini unifikatsiyalashga xizmat qilishi bo‘yicha adabiyotlar tahlil qilindi. Baxronov (2021) asarlarida esa lotin tilining zamonaviy shifokorlarda tizimli fikrlashni shakllantirishdagi roli va murakkab klinik terminlarni "dekodlash" qobiliyati haqida so‘z boradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida quyidagi metodlar qoʻllanilgan: morfologik tahlil usuli (grekcha suffikslar va lotin prefikslarini tahlil qilish), lingvistik sintez usuli (terminlarning shakllanish tamoyillarini aniqlash), taqqoslash usuli (turli tillardan olingan terminlarni solishtirish) hamda tizimli yondashuv (xirurgik terminologiyaning butun tizimini kompleks holda oʻrganish). Tadqiqot manbalari sifatida Butunjahon sogʻliqni saqlash tashkilotining standartlari, Terminologia Anatomica (1998), PubMed Central maʼlumotlar bazasi hamda milliy va xalqaro tibbiy lugʻatlar ishlatilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Xirurgik terminologiyaning asosi grekcha oʻzaklar va lotincha grammatik qoliplar sinteziga qurilgan. Jarrohlik amaliyotining mohiyati koʻpincha soʻzning oxiridagi suffiks orqali aniqlanadi. Ushbu suffikslar operatsiyaning qanday harakat ekanligini (kesish, tikish, olib tashlash va h.k.) anglatadi.

-tomia (Incisio): Toʻqima yoki organni kesish yoki ochish. Masalan, Laparatomia (qorin boʻshligʻini ochish). Bu termin lotincha incisio soʻzi bilan maʼnodosh boʻlib, jarrohning organga kirish yoʻlini tavsiflaydi.

-ectomia (Excisio): Organni butunlay yoki qisman olib tashlash. Masalan, Appendectomy (koʻrichak oʻsimtasini kesib olish) yoki Gastrectomia (meʼdani rezektsiya qilish).

-stomia (Fistula): Organ va tashqi muhit yoki boshqa organ oʻrtasida sunʼiy teshik (oqma) hosil qilish. Masalan, Gastrostomia — bemorni oziqlantirish uchun meʼdaga teshik ochish.

-rrhaphia (Sutura): Toʻqimalarni tikish orqali birlashtirish. Masalan, Herniorrhaphia (churrada toʻqimalarni qayta tikish).

Ushbu suffikslar tizimi shifokorga murakkab termini bitta soʻz bilan ifodalash imkonini beradi, bu esa klinik muloqotni 40% gacha tezlashtiradi.

Jarrohlik xonasida qo‘llaniladigan asboblar nomlanishi ularning funksional vazifasidan kelib chiqqan. Tahlillar natijasida asboblar nomlari quyidagi guruhlarga ajratildi:

- Kesuvchi asboblar: Scalpellum (lotincha "skalp" — pichoqcha),
Forfex (qaychi).
- Yarani kengaytiruvchi asboblar: Hamulus (ilgak), Retractor (tortuvchi).
- Qon to‘xtatuvchi va ushlab turuvchi asboblar: Forceps (qisqich),
Clamp.

Teshuvchi asboblar: Trocar (uch qirrali asbob), Acus (igna).

Jarrohlik amaliyotida kesma (incisio) yo‘nalishini to‘g‘ri belgilash organlarning anatomik joylashuvini bilishga bog‘liq. Xirurgik topografiyada

qo‘llaniladigan	lotincha	yo‘nalish	terminlari	muhim	ahamiyatga	ega:
-----------------	----------	-----------	------------	-------	------------	------

Longitudinalis — bo‘ylama kesma, Transversalis — ko‘ndalang kesma, Obliquus— qiyshiq kesma, Sagittalis — o‘qsimon (olddan orqaga) kesma. Ushbu terminlar operatsiya bayonnomasini (Protocolum operationis) yozishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Operatsiya jarayonining xarakterini aniqlashda prefikslar (so‘z oldi qo‘shimchalari) katta ahamiyatga ega. Prefikslar jarrohlik harakatining yo‘nalishi va chuqurligini ko‘rsatadi: Endo- (ichki), Ecto- (tashqi), Peri- (atrofida), Para-(yonida).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xirurgik terminologiyada lotin tilining roli va operativ jarayonlarning

lingvistik tahlili bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar quyidagi xulosalarni shakllantirish imkonini berdi:

Strukturaviy yaxlitlik: Jarrohlik amaliyoti tili — bu asrlar davomida shakllangan mukammal mantiqiy tizimdir. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, grekcha o‘zaklar va lotincha grammatik qoliplarning sintezi jarrohga operativ harakatning mohiyatini bitta termin orqali aniq tushunish va yetkazish imkonini beradi.

Xalqaro unifikatsiya: Lotin tili zamonaviy xirurgiyada "lingvistik ko‘prik" vazifasini o‘taydi. Bu tilning barqarorligi turli mamlakat shifokorlari o‘rtasida o‘zaro tushunishni ta‘minlaydi va xalqaro miqyosda tajriba almashishda terminologik chalkashliklarning oldini oladi.

Kasbiy aniqlik va xavfsizlik: Jarrohlik stolida har bir harakatning lotincha nomi bilan belgilanishi operativ xatoliklar ehtimolini kamaytiradi. Anatomik nomenklatura bilan operativ harakatlar o‘rtasidagi lingvistik bog‘liqlik jarrohning klinik tafakkurini tizimlashtiradi.

Raqamli tibbiyot bilan integratsiya: Lotin tili nafaqat tarixiy meros, balki zamonaviy raqamli tibbiyot tizimlari (ICD-11) va xirurgik robot texnikalarining algoritmik asosi bo‘lib qolmoqda.

TAKLIFLAR:

Tibbiy oliy ta‘lim muassasalarida lotin tili va klinik terminologiya fanlarini o‘qitishda amaliy xirurgiya bilan integratsiyani kuchaytirish. Yosh mutaxassislar uchun xalqaro standartlarga asoslangan elektron va mobil terminologik ilovalarni ishlab chiqish.

Klinik amaliyotda xalqaro terminlardan foydalanish madaniyatini oshirish va milliy tibbiy hujjatlarni yuritishda xalqaro nomenklaturaga rioya qilishni targ‘ib etish.

Terminologik standartlashtirish bo‘yicha kelgusida keng qamrovli qiyosiy tadqiqotlar olib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizov, A. A., & Madaminov, S. (2019). *Lotin tili va tibbiy terminologiya asoslari*. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
2. Baxronov, S. (2021). *Tibbiyot xodimlari uchun lotin tili va terminologiya*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".

3. Yo‘ldoshev, I., & Raximov, T. (2018). *Anatomik va klinik terminlar lug‘ati*. Toshkent: TMA nashriyoti.
4. Stelzer, J. (2017). *Medical Latin: A Guide to Professional Terminology*. Oxford University Press.
5. Arnaudov, G. (2015). *Terminologia Medica Polyglotta*. Sofia: Medicina i Fizkultura.
6. *Terminologia Anatomica*. (1998). Federative Committee on Anatomical Terminology (FCAT). Stuttgart: Thieme.
7. WHO (World Health Organization). (2026). International Classification of Diseases (ICD-11). [Online Database].
8. PubMed Central (PMC). Linguistic precision in surgical documentation. [Online Journal].